

Cecilia Cassinger och
Jan Henrik Nilsson

Hållbar utveckling i överturismens era

I korthet

Det är dags att omvärdera turismen från ett kundperspektiv till ett medborgarperspektiv. ■

Turism dominerar alltmer det sociala livet i Europas storstäder. Även i svenska städer förväntas den inhemska turismen öka till följd av reserestriktionerna som den pågående covid-19-pandemin medför. Turismkonsumtionen är ekonomiskt gynnsam för den lokala ekonomin men orsakar i ett längre perspektiv en rad miljömässiga och sociala hållbarhetsutmaningar för städer och kommuner. Det ökade flödet av turister lämnar efter sig problem kopplat till utsläpp av växthusgaser, trängsel, nedskräpning, trafik, prissättning på bostäder och missnöjesyttringar bland lokala stadsbor. Frågan är hur det är möjligt att organisera en hållbar urban turism i ett tidevarv som kännetecknas av vad som förefaller vara ett ständigt växande begär efter att resa och besöka platser runt om i världen. I denna artikel närmar vi oss denna fråga genom en diskussion av fenomenet överturism, som under senare år har fått stor uppmärksamhet i nyhetsmedia och diskuterats flitigt i relation till det globala utvecklingsmålet om hållbara och motståndskraftiga städer och samhällen i FN:s hållbarhetsagenda 2030.

FN-organet UNWTO (United Nations World Tourism Organisation) beskriver överturism som ett tillstånd som uppstår när det kommer så många turister till en plats att det får negativ påverkan på lokalbefolkningens livskvalitet och besökarnas upplevelse. Tillståndet handlar om förhållandet mellan platserns resurser och turisternas konsumtion av dem. Det kan inträffa var som helst, när som helst. Dock anses överturism vara vanligare i städer där det saknas hållbara strategier för att organisera stora flöden av besökare och deras konsumtion av gemensamma resurser. Överturism är en variant av allmänningens tragedi, det vill säga en situation som leder till att gemensamma resurser överutnyttjas eftersom

ingen äger och tar ansvar för dem. Det är också ett typiskt marknadsproblem kopplat till en överdriven konsumtion av resurser i det offentliga rummet där äganderätten är oklar. Fenomenet överturism fångar således en rad olika utvecklingslinjer som leder till ohållbar turismkonsumtion av urbana miljöer.

En vanlig strategi för att hantera överturism är att omorganisera flöden av människor så att de inte koncentreras till specifika besöksmål. Det tycks dock endast vara en kortsiktig lösning eftersom problemet med en mer eller mindre okontrollerbar massturism till städerna finns kvar. Dessutom förefaller det svårt att komma till rätta med överturism "ovanifrån" eftersom den bygger på mellanmännsliga relationer och handlar om komplicerade frågor om hur vi kan och bör leva tillsammans. För att åstadkomma långsiktig förändring menar vi att organiseringen av en hållbar turism bör utgå från en analys av grundorsakerna till de problem som överturismen ger upphov till. Överturismens grundorsaker återfinns på olika analysnivåer och involverar aktörer bortom turistsektorn. Vi föreslår att föråldrade sätt att se på turism som *ideologi*, *konsumtionspraktik* och *näring* begränsar förståelsen av vilka åtgärder som krävs för att begränsa överturismens utbredning.

Överturismens grundorsaker återfinns på olika analysnivåer och involverar aktörer bortom turistsektorn”

Det första synsättet handlar om turismen som *ideologi*. Exempelvis anser Hall (2019) att det är kontraproduktivt att närma sig hållbar turism som ett policyproblem på individ- och organisationsnivå och att med hjälp av styrning försöka åstadkomma en hållbar utveckling. I stället behöver vi fundera över den globala turismens ideologiska funktion. En rad aktörer, däribland UNWTO, har under lång tid hävdat att resande är en mänsklig rättighet, vilket har etablerat ett samband mellan turism och rätten till ett gott liv. Den kosmopolitiska livsstil som tidigare vilade på ett aktivt resande för ett fåtal har demokratiserats och är numera en möjlighet för gemene man. Detta hänger ihop med billigare resor, större utbud av billigt boende samt ökad tillgänglighet till information. Överturismen underblåses av en oreglerad delningsekonomi där digitala plattformar som Airbnb leder till ökade bostadskostnader i stadskärnorna. En ny syn på mobilitet och resande som konsumtionsvara växer fram, där lågprisflyget medför att fler reser allt oftare och under kortare perioder (till exempel weekendresor). Den ökande turismen driver på omvandlingen av städer och stadsdelar, bland annat genom att bostäder görs om till uthyrningsobjekt – på flera håll kan man tala om turistdriven gentrifiering. Förändringar i resmönster skapar inte bara ökad tillströmning av resande utan också specifika förväntningar på turismupplevelsen.

Om författarna

Cecilia Cassinger är fil dr i företagsekonomi och docent vid institutionen för strategisk kommunikation, Lunds universitet. Hennes forskning handlar om kommunikationspraktiker som syftar till att stärka länders, städers och besöksmåls anseende och praktikernas konsekvenser för demokrati, offentlighet och vardagsliv.

Jan Henrik Nilsson är docent i kulturgeografi och ekonomisk geografi vid institutionen för Service Management och tjänstvetenskap, Lunds universitet. Hans forskning handlar om ämnen som rör transport, turism och hållbarhet. Han har till exempel skrivit om hotellbranschens utveckling och effekterna av lågprisflyg. ■

Det för oss till det andra synsättet, som handlar om turism som *konsumtionspraktik* och upplevelse. Det som främst har förändrat turismens praktik är inte bara att det blivit billigare att resa utan också att det blivit snabbare och enklare att boka sin resa hemma vid datorn – resebyråtjänsterna behövs inte längre. Tidigare var den stora massan turister avgränsade till vissa områden på besöksmålen, men numera rör sig besökare i olika delar av dem. Massturism och överturism är inte synonyma begrepp. Båda betecknar stora rörelser av turister, men de hör väsentligen hemma i olika tidsåldrar med olikartade produktionsförhållanden.

Överturismen kan sägas tillhöra postindustrialiseringens tidsålder och dess fokus på yta, upplevelser och äkthet. 1900-talets massturism, som byggde på att stora mängder människor reste till utvalda destinationer i organiserade former, har ersatts av 2000-talets flexibla resande, där ännu fler människor reser på egen hand till ett mycket större antal platser än tidigare. Det är i ljuset av denna utveckling som vi ska förstå den starka urbana dynamik som i vissa fall skapar det slags problem som uttrycks i termer av överturism.

Den samtida urbana turismkonsumtionen handlar främst om identifikation med lokala stadsbor och immateriella värden som exempelvis trygghet, gemenskap och inkludering. En annan typ av turist framträder som inte vill betraktas som en främling utan som en tillfällig lokalbo hemmahörande i staden. Turistens praktik förenas med stadsbons fritidsaktiviteter och inordnas i städernas vardagsrytm. Det talas ibland om post-turistiska upplevelser eftersom de baseras på konsumtion av sådant som inte är avsett för turister, såsom skattefinansierad infrastruktur, välfärdstjänster och offentliga utrymmen. Post-turismen får därmed konsekvenser för invånare i turiststäder, vilka internaliserar turistens blick och agerar som om de vore en del av ett turistiskt skådespel.

Digitala plattformar medför en geografisk spridning av boenden för besökarna, vilket gör att de tenderar att hamna i stadsdelar som tidigare inte betraktats som besöksmål. Ibland beskrivs det som att turisterna söker sig "off the beaten track". I själva verket är det bara vissa speciella områden som lockar större mängder turister. Det är områden som ligger relativt nära städernas historiska centrum, ofta arbetarstadsdelar från 1800-talet som redan förändrats under trycket av industrialisering, invandring och inflytande från alternativa sociala rörelser. I stadsdelar som Nørrebro (Köpenhamn), Shoreditch (London) och Kreuzberg-Neukölln (Berlin) finns sedan länge starka tecken på gentrifiering, och här finner vi också stora koncentrationer av Airbnb. Dessa nyupptäckta turistområden delar vissa platsspecifika kvaliteter – de benämns ofta

som post-industriella, artistiska, kreativa eller neobohemiska. Det finns få traditionella attraktioner i dessa områden, i stället är det stadsdelens vardagslunk som gör upplevelsen åtråvärd för besökaren. Den otydliga gränsen mellan besökare och invånare medför att en hållbar post-turism behöver organiseras utifrån stadens långsiktiga behov och inte utifrån besöksnäringens omedelbara önskemål.

Det tredje synsättet handlar om hållbar turism som *närings*. Flera studier pekar mot att omdefiniera turismen från en affärsverksamhet med ett tämligen ensidigt fokus på tillväxt (till exempel mätt i antal hotellnätter) till ett fokus på turism som en mänsklig aktivitet. Med andra ord handlar det om ett kompletterande sätt att förstå turismkonsumtionen som en aktivitet som berikar lokalsamhället, exempelvis genom kunskaps- och erfarenhetsutbyten. Synen på turisten förändras då från betalande kund till en gäst med respekt och ansvar för omgivningen, en person vars intressen förenas med lokalbefolkningens. Hållbar turismutveckling bör fokusera på tjänster som även gynnar lokalborna och verkar för stadens framåtskridande i vidare bemärkelse. Endast så kan turismen och resandet rättfärdiga sin existens i framtiden.

En tydligare integrering av stad och destination är nödvändig för att omdefiniera turismen från ett kundperspektiv till ett medborgarperspektiv. I dag motverkas integreringen av att destinationsbolagen är skilda från stadsutveckling och planering, trots att turismen har så stor påverkan på stadens miljö. Hållbar turismutveckling bör således införlivas med stadsplanering i större utsträckning för att upprätta en relation mellan besökarna och de som bor och verkar i staden. Det kan till exempel handla om att utforma och främja platser och besöksmål i dialog med invånarna. Om invånarna kan se betydelsen av besöksnäringen för sitt eget liv är de troligen också mer villiga att bidra till dess fortbestånd.

Den nya urbana turismens vurm för lokala upplevelser innebär att utmaningen med att organisera en hållbar urban turism främst rör relationen mellan besökare och invånare. Försök att stärka denna relation har gjorts i flera av Europas huvudstäder genom formulerade riktlinjer för turisternas uppträdande på offentliga platser och bidrag till det gemensamt finansierade, exempelvis gällande sophantering och förtäring av alkohol på offentliga platser. Det är angeläget att grunda turistnäringen i det lokala samhällets behov för att göra den mindre sårbar i globala samhällskriser – så att den inte är ensidigt beroende av besökare utifrån. Om turisternas intressen förenas med stadsbornas blir det inte heller en chock den dag då turisterna väljer att resa någon annanstans eller av andra skäl uteblir. ■

Artikeln är en del av projektet *Rethinking urban tourism development: Dealing with sustainability in the age of overtourism*, som finansieras av Formas.

Litteratur

- Cassinger, Cecilia & Nilsson, Jan Henrik (2020), *Vad är overtourism? En kunskapsöversikt*. Lund: Mediatryck.
- Hall, Michael (2019), Constructing sustainable tourism development: The 2030 agenda and the managerial ecology of sustainable tourism. *Journal of Sustainable Tourism*, 27(7), s. 1044–1060.
- Nilsson, Jan Henrik (2020) Conceptualizing and Contextualizing Overtourism: the Dynamics of Accelerating Urban Tourism. *International Journal of Tourism Cities*. Vol. 6: 4, pp. 657–671. DOI 10.1108/IJTC-08-2019-0117.
- UNWTO (2019), *Tourism highlights 2001 and 2019*. Tillgänglig via www.unwto.org, hämtad 8 nov. 2019.